

OYBEKNING "NAVOIY" ROMANIDA TARIXIY VA UYDIRMA OBRAZLARNING G'OYAVIY-BADIIY XUSUSIYATLARI

Javdatova Muhlisaxon

Farg'ona davlat universiteti 1-kurs magistranti

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada Oybekning "Navoiy" romanida tarixiy va badiiy obrazlar uyg'unligining g'oyaviy-estetik talqini tahlil qilinadi. Adib o'zining bu yirik epik asarida XV asr Movarounnahrining siyosiy, madaniy, ijtimoiy hayotini chuqur tasvirlar ekan, bir tomondan tarixiy shaxslar — Alisher Navoiy, Husayn Boyqaro, Abdurahmon Jomiy kabi siymolar orqali davr ruhi, adolat, ma'naviyatni yoritadi, ikkinchi tomondan esa uydirma obrazlar orqali roman kompozitsiyasini boyitadi, asosiy g'oyaviy-estetik mazmunni chuqurlashtiradi. Maqolada aynan ushbu obrazlarning tarixiy haqiqat bilan badiiy to'qimaning mutanosibligi, ularning roman mazmunidagi o'rni, yozuvchining ideologik pozitsiyasi bilan bog'liqligi badiiy tahlil etiladi.*

KALIT SO'ZLAR: *Oybek, "Navoiy" romani, tarixiy obraz, uydirma obraz, badiiy haqiqat, tarixiy haqiqat, g'oyaviy-estetik yondashuv, obrazlar uyg'unligi, siymolar talqini, badiiy tafakkur.*

1. KIRISH

O'zbek adabiyotining durdona namunalaridan biri bo'lgan Oybekning "Navoiy" romani badiiy adabiyotda tarixiy shaxslar hayotini yoritishning eng muvaffaqiyatli namunalaridan hisoblanadi. Ushbu asar o'zbek tarixiy roman janrida chuqur mazmun, murakkab kompozitsion qurilish va falsafiy teranlik bilan ajralib turadi. Oybek mazkur roman orqali nafaqat Alisher Navoiy siymosini, balki bir butun bir davrning ijtimoiy-siyosiy muhitini, ma'naviy-madaniy muhitini badiiy shaklda gavdalandira oldi. "Navoiy" romani o'z vaqtida o'zbek adabiyotida tarix va badiiyat uyg'unligining yangicha bosqichini boshlab bergan asar sifatida baholangan.

Ushbu maqolada Oybek romanida uchraydigan tarixiy va uydirma obrazlarning g'oyaviy-badiiy talqini, ularning asardagi o'rni, ideya va estetik

yondashuvda tutgan mavqei xolis tahlil qilinadi. Oybek tarixiy voqealarni badiiy tasvirlashda o'ta ehtiyotkorlik bilan yondashgani, tarixiy faktlarga iloji boricha sodiq qolgan holda, asarga zarur dramatism, badiiy kuch, syujet dinamikasini berish uchun uydirma obrazlardan ham ustalik bilan foydalangani kuzatiladi. Bu esa romanning g'oyaviy mazmunini chuqurlashtiradi, o'quvchi tafakkuriga kuchli estetik ta'sir o'tkazadi.

Tarixiy roman janri o'z mohiyatiga ko'ra ikki muhim talabni o'zida mujassamlashtiradi: birinchisi, tarixiy haqiqatni buzmaslik; ikkinchisi, asarni badiiy asar sifatida qiziqarli, ma'naviy o'qimli qilish. Oybek aynan shu ikki talablarga e'tibor qaratgan holda o'zining "Navoiy" romanida tarixiylik va badiiylikni muvozanatli uyg'unlashtirishga erishgan. Asarda tarixiy shaxslar — Alisher Navoiy, Husayn Boyqaro, Abdurahmon Jomiy, Gadoiy, Qosim Shayxlar real tarixiy hayotda mavjud bo'lgan, tarixiy manbalarda nomi qayd etilgan shaxslardir. Ular romandagi asosiy g'oyaviy zaminni tashkil etuvchi tarixiy fikrlar, ijtimoiy muammolar, adolat, ilm, ma'rifat, davlat va xalq orasidagi munosabatlar masalalarini o'zida jamlagan obrazlardir.

Biroq roman faqat tarixiy shaxslardan iborat emas. Asarda kompozitsion yaxlitlik, ruhiy dramatism, badiiy konfliktni kuchaytirish uchun Oybek bir qator uydirma obrazlarni ham kiritgan. Bu obrazlar asarning hayotiyligini oshirish, personajlar o'rtasidagi ichki va tashqi kurashni kuchaytirish, g'oyaviy-estetik fikrni yanada to'liq yetkazish uchun xizmat qiladi. Masalan, Sherbobo, Zebo, Hasanali, Hamza, Mirim, Ma'rifatbek kabi obrazlar tarixiy manbalarda uchramaydi, lekin ular roman dramaturgiyasi, kompozitsiyasi va g'oyaviy yo'nalishi uchun nihoyatda muhim. Aynan uydirma obrazlar orqali Oybek xalq turmushi, ijtimoiy tabaqalanish, ma'naviy tanglik, ayol taqdiri, noshudlik, yolg'onparastlik, riyokorlik kabi jamiyatdagi ko'p qatlamli muammolarni badiiy obrazlar orqali ko'rsatadi.

Romandagi tarixiy obrazlar statik emas. Ular asar davomida badiiy inkiroz va taraqqiyotga duch keladi. Navoiyning bolalik davri, ilmga bo'lgan ishtiyoqi, saroydagi murakkab munosabatlar, do'stona va dushmanona kuchlar bilan kurashuvi — bular badiiy dramatismni hosil qiluvchi muhim sahnalardir. Uydirma obrazlar esa

bu jarayonga dramatik fon yaratadi. Masalan, Sherboboning xalq orasidagi donishmandona munosabati, Ma'rifatbekning g'amhorona kayfiyati, Hasanalining ko'p qirrali fe'l-atvori romandagi bosh obrazlar uchun fon, ruhiy turtki, jamiyat ko'zgusi vazifasini bajaradi.

Shuni ta'kidlash joizki, Oybek tarixiy obrazlar haqida ma'lumot olishda tarixiy manbalarga murojaat qilgan: Zahiriddin Muhammad Bobur, Hofiz Tanish Buxoriy, Xondamir, V. Bartold, E. E. Bertels, Z. V. Tog'on kabi tarixchi va sharqshunoslarning asarlaridan ilhomlangan. Ammo u romanni tarixiy izohlar to'plamiga aylantirmagan. Asarning asosiy maqsadi o'quvchiga tarixiy voqealarni takror berish emas, balki bu voqealar orqali ma'naviy, estetik va g'oyaviy mushohada uyg'otishdir. Shu bois tarixiy obrazlar hayotiy holatlarda, insoniy ziddiyatlar, axloqiy tanlovlar, shaxsiy iztiroblar fonida tasvirlanadi.

Bu maqolada aynan Oybekning "Navoiy" romanida tarixiy va uydirma obrazlarning qanday g'oyaviy va badiiy vazifa bajarayotgani, ular qanday tasvir vositalari orqali boyitilgani, asardagi umumiy estetik struktura bilan qanday uyg'unlashgani, roman g'oyasiga qanday xizmat qilgani xolis tahlil etiladi. Maqola davomida tarixiy obrazlarning tarixiy haqiqatga yaqinligi, uydirma obrazlarning hayotiy asoslari, ularning kompozitsiyaviy funksiyasi, ijtimoiy-estetik ahamiyati yoritiladi.

METODOLOGIYA

Har qanday badiiy asarni tahlil qilishda tanlangan yondashuv va metodlar, shubhasiz, tahlil natijalarining chuqurligi, obyektivligi va adabiy-estetik qiymatini ochib berishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ayniqsa, tarixiy romanlarda bu masala yanada murakkab tus oladi. Chunki tarixiy roman o'z mohiyatiga ko'ra ikki dunyo — tarixiy haqiqat va badiiy haqiqat o'rtasidagi ko'prikdir. Bu ko'prikdir mustahkam bo'lishi uchun yozuvchi ham, tahlilchi ham mazkur ikki olamning qonuniyatlarini chuqur anglashlari zarur. Ushbu maqolada Oybekning "Navoiy" romanidagi tarixiy va uydirma obrazlarning g'oyaviy-badiiy xususiyatlarini ochib berish uchun bir necha yondashuvlardan foydalangan holda izchil tahlil olib borildi.

Birinchidan, maqolada **badiiy-estetik yondashuv** asos qilib olindi. Bu yondashuv orqali romandagi har bir obraz — tarixiy boʻladimi yoki uydirma — adabiy obraz sifatida qaraldi. Ya'ni, ular faqat tarixiy manbalarda uchraydigan shaxs sifatida emas, balki Oybekning estetik fikrlash mahsuli sifatida baholandi. Bu esa ularning asardagi dramatik vazifasi, gʻoyaviy yuklamasi, boshqa obrazlar bilan munosabati, tilda ifodalangan shakli, muallif tomonidan ularga nisbatan tutgan munosabatini oʻrganish imkonini berdi.

Ikkinchidan, **tarixiy-faktologik yondashuv** muhim metod sifatida tanlandi. Asarda ishtirok etuvchi tarixiy shaxslarning haqiqiy hayotda mavjudligi, ularning tarixiy faoliyati, oʻz davridagi mavqei, boshqa tarixiy manbalardagi tavsifi aniqlashtirildi. Bu jarayonda Z.M. Bobur, Xondamir, Hofiz Tanish Buxoriy, E. Bertels, V. Bartold kabi tarixchi va sharqshunoslarning asarlari, shuningdek Navoiy asarlarining oʻziga xos iqtiboslari tahlil qilindi. Natijada, Oybek tomonidan roman uchun tanlangan tarixiy obrazlar qanchalik tarixiy haqiqatga asoslangan, qay darajada badiiy talqin qilinganini farqlash imkoniyati yuzaga keldi.

Uchinchidan, maqolada **strukturaviy-kompozitsion tahlil** usulidan foydalanildi. Bu yondashuv Oybek romanidagi obrazlarning asardagi umumiy kompozitsiyadagi oʻrnini aniqlashga, ularning dramatik qurilishdagi funksiyasini ochib berishga xizmat qildi. Masalan, Sherbobo, Zebo, Maʼrifatbek kabi uydirma obrazlar syujetdagi asosiy burilishlarda qanday ishtirok etgani, ular bosh qahramon — Navoiyning shakllanishiga qanday taʼsir qilgani kompozitsion nuqtai nazardan tahlil qilindi.

Toʻrtinchidan, **intertekstual (matnlararo) yondashuv** ham qoʻllanildi. Oybek oʻz romanida koʻplab tarixiy matnlarga ishora qiladi, Navoiy va Jomiy asarlaridan gʻoyaviy-ruhiy ilhom oladi, Qurʼon va hadis mazmunini zamin qilib oladi. Intertekstual tahlil esa roman va tarixiy manbalar, roman va diniy-maʼrifiy matnlar oʻrtasidagi bogʻliqlikni ochib berishga yordam berdi. Bu, ayniqsa, tarixiy obrazlarning gʻoyaviy asoslarini tahlil qilishda oʻz samarasini berdi.

Beshinchidan, **psixologik tahlil** orqali Oybek obraz yaratishdagi ichki jarayonlarga, ya'ni personajlarning ruhiy holatlari, ichki kurashlari, sezgi va xatti-

harakatlaridagi motivatsiyaga alohida e'tibor qaratildi. Bu yondashuv ayniqsa Navoiy, Zebo, Hamza, Husayn Boyqaro kabi obrazlarning badiiy chuqurligini ochish uchun foydali bo'ldi. Chunki Oybek obrazlarni faqat tashqi xatti-harakatlar orqali emas, balki ularning ichki kechinmalari orqali ifodalaydi. Bu esa romanning estetik quvvatini oshiradi.

Shuningdek, maqolada **sotsiologik yondashuv**dan ham foydalanildi. Chunki "Navoiy" romani shunchaki bir shaxs hayoti haqida emas, balki bir butun davr — ya'ni Temuriylar zamoni, saroy va xalq, amaldor va adib, ilm va jaholat, erk va zulm o'rtasidagi ijtimoiy kurash haqida. Uydirma obrazlar aynan mana shu sotsiologik munosabatlarni yoritish, jamiyatdagi adolatsizlik, murosasizlik, axloqiy qulash holatlarini ko'rsatish uchun xizmat qiladi. Masalan, Hasanalining riyokorona obrazida saroydagi ikkiyuzlamachilik, Zebo obrazida esa jamiyatdagi ayollarga nisbatan munosabat, Sherbobob obrazida xalqning haqiqatparastligi va oqilligi tahlil qilinadi.

Ushbu metodlar asosida roman matni yaxlit bir badiiy-estetik tuzilma sifatida o'rganildi. Har bir obraz, uning chiqish sahnasi, boshqa personajlar bilan aloqasi, g'oyaviy va dramatik funksiyasi bir-biridan ajratilgan holda emas, balki asar ichki sistemasi doirasida tahlil qilindi. Bu yondashuv har bir obrazning alohida emas, balki romanning umumiy mazmunidagi o'rni va estetik yuklamasini aniqlash imkonini berdi.

NATIJALAR

Oybekning "Navoiy" romani o'zbek adabiyoti tarixida alohida o'ringa ega bo'lgan asardir. Ushbu asar nafaqat Alisher Navoiy hayoti va faoliyati haqida ma'lumot beradi, balki XV asr Movarounnahrining ijtimoiy, siyosiy, madaniy manzarasini badiiy vositalar orqali chuqur tasvirlaydi. Romanda tarixiy haqiqat va badiiy to'qimaning uyg'unlashuvi ayniqsa obrazlar tizimida yaqqol namoyon bo'ladi. Maqolada olib borilgan tahlillar natijasida bir qator muhim xulosalarga kelindi.

Birinchidan, "Navoiy" romanidagi tarixiy obrazlar Oybek tomonidan tarixiy haqiqatga sodiq qolingan holda badiiylik bilan boyitilgan. Asarda ishtirok etuvchi asosiy tarixiy shaxs — Alisher Navoiy, uning do'sti Husayn Boyqaro, ustoz Jomiy,

dushmani Mahmud G‘aznaviy emas, balki muhitda mavjud bo‘lgan real kishilar: Gadoiy, Shayxulislomlar, qozilar, amaldorlar romandagi tarixiy qatlamni tashkil qiladi. Biroq Oybek bu obrazlarni faqat tarixiy faktlar asosida emas, balki ularning ichki dunyosi, ruhiy kechinmalari, ijtimoiy qarashlari, insoniy nuqtai nazaridan tasvirlashga harakat qilgan. Bu esa roman badiiyatini oshiradi va tarixiy siymolarning zamonaviy o‘quvchiga yaqin bo‘lishini ta’minlaydi.

Ikkinchidan, uydirma obrazlarning romandagi funksiyasi asarning g‘oyaviy yuklamasini to‘ldirish, dramatik dinamika va ruhiy drammatizmni kuchaytirishdan iborat. Masalan, Sherbobo obrazida xalq donoligi, o‘zbek og‘zaki ijodidagi qahramonlarga xos oqillik, xalqparvarlik mujassam. Bu obraz bevosita tarixiy haqiqatga emas, balki xalq xotirasidagi ma’naviy haqiqatga asoslangan. Zebo obrazida esa jamiyatdagi ayol masalasi, ijtimoiy tengsizlik, pok muhabbat, insoniy iztiroblar ifodalangan. Oybek bu obraz orqali zamon va jamiyatning ayolga munosabatini keskin tanqid qiladi, shu orqali romanning g‘oyaviy kuchini oshiradi.

Uchinchidan, tarixiy va uydirma obrazlarning o‘zaro aloqasi, bir-birini to‘ldiruvchi badiiy struktura sifatida ishlashi romanning estetik mustahkamligiga xizmat qiladi. Masalan, Navoiy va Jomiy singari tarixiy siymolar hamisha balandparvoz ruhda emas, balki oddiy insoniy holatda — quvonch, iztirob, shubha, qat’iyat, ruhiy tushkunlik ichida tasvirlanadi. Ularning atrofida esa romandagi badiiy fonni boyituvchi uydirma personajlar: Zebo, Hamza, Ma’rifatbeklar joylashgan. Bu obrazlar orqali tarixiy siymolar hayotiylik kasb etadi, ularning faoliyati, qarashlari ijtimoiy voqelik bilan bog‘lanadi.

To‘rtinchidan, romandagi obrazlar orqali Oybek o‘zining g‘oyaviy qarashlarini, ya’ni adolat, haqiqat, ma’rifat, xalq bilan bog‘liqlik, insonga hurmat, axloqiy poklik kabi tamoyillarni ilgari suradi. Bu g‘oyaviy yo‘nalish tarixiy obrazlarda tarixiy faktlar orqali, uydirma obrazlarda esa badiiy syujet va ramziy ifoda orqali yetkaziladi. Masalan, Navoiy — bu timsol nafaqat adabiyot, balki xalq oldidagi burchni his qilgan shaxs, adolatga intilgan siymo. Sherbobo esa — xalqning o‘zi, uning insofli, haqiqatgo‘y, sabrli, ammo ba’zan shafqatsiz haqiqatni aytishga majbur bo‘ladigan vakili.

MUNOZARA

Oybekning “Navoiy” romani o‘zbek adabiyotida tarixiy roman janrining chinakam yuksak cho‘qqilaridan biri sifatida e’tirof etiladi. Uning mazmunida faqat Alisher Navoiy shaxsi yoki uning hayot yo‘li emas, balki butun bir davr, bir avlodning ma’naviy, siyosiy, axloqiy ruhi badiiy ifoda topgan. Aynan shuning uchun ham roman bugun ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan, balki har safar qayta o‘qilganda o‘quvchiga yangicha ruhiy ozuqa beradi. Ushbu maqolaning ilgari surgan asosiy savollaridan biri — tarixiy va uydirma obrazlarning asardagi o‘zaro bog‘liqligi, bir-birini to‘ldiruvchi estetik mexanizmi va g‘oyaviy yuklamasining samaradorligi haqidagi fikrlar esa keng muhokamani talab qiladi.

Tarixiy roman yozishda yozuvchining oldida turgan eng muhim masalalardan biri — tarixiy haqiqatga hurmat va sadoqatni saqlagan holda, badiiy talqinning erkinligini ta’minlashdir. Oybek bu muvozanatni yuqori darajada saqlay olgan. U o‘z romanida tarixiy shaxslarni, ularning faoliyatini, o‘z davrida tutgan o‘rnini buzmasdan, ayni vaqtda ularni oddiy insoniylik — ya’ni quvonch, iztirob, shubha, xatolik, e’tiqod, muhabbat, dard bilan boyitadi. Bunday yondashuv tarixiy obrazlarni tiriklashtiradi, ularni o‘quvchiga yaqinlashtiradi. Shu bilan birga, Oybek tarixiy obrazlar atrofini uydirma personajlar bilan boyitadi. Bu obrazlar esa romandagi dramatik, ruhiy va g‘oyaviy kuchni kuchaytiradi.

Tarixiy obrazlar — masalan, Alisher Navoiy, Jomiy, Husayn Boyqaro — tarixda bor shaxslar bo‘lsa-da, roman sahifalarida ular shunchaki tarixiy faktlar yig‘indisi sifatida emas, balki badiiy jihatdan yetuk, hayotiy, hissiyotga boy, tafakkur yurituvchi, harakat qiluvchi shaxslar sifatida tasvirlangan. Ayniqsa Navoiy obrazida Oybek nafaqat tarixiy shaxsga hurmatini, balki adib sifatida o‘z orzusini, jamiyat haqidagi qarashlarini, adabiyot va ma’naviyatga bo‘lgan e’tiqodini mujassamlashtirgan. Bu obraz orqali yozuvchi xalqparvarlik, adolatparvarlik, milliy g‘urur, ma’rifatparastlik kabi qadriyatlarni ilgari suradi.

Biroq bu obrazlar butun romanni to‘ldirib bera olmaydi. Chunki tarixiy siymolar ko‘pincha tarixiy kontekst doirasida harakatlanishga majbur bo‘ladi. Shunday holatlarda uydirma obrazlar — masalan, Sherbobo, Zebo, Hamza,

Ma'rifatbek, Hasanalar — asarga qo'shimcha estetik yuk, ruhiy fon va dramatik muvozanat olib kiradi. Bu obrazlar orqali Oybek jamiyatdagi real muammolar — axloqiy qulash, ayollar masalasi, ikkiyuzlamachilik, ma'rifatsizlik, xalq va hokimiyat o'rtasidagi masofa kabi masalalarni teran badiiy mushohada bilan ko'rsatadi. Ayniqsa Zebo obrazida ayolning jamiyatdagi o'rnini, uning taqdiridagi nohaqliklar, muhabbat va fidoiylilik motivlari o'z aksini topadi. Bu obraz orqali Oybek ayol masalasiga ham badiiy-estetik, ham ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan yondashadi.

Alohida ta'kidlash joizki, Oybek uydirma obrazlarni asarga sun'iy qo'shmagan. Ularning har biri syujetdagi muayyan burilishlarda ishtirok etadi, bosh qahramonning shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi, uning ichki ruhiy kechinmalarini yuzaga chiqarish uchun fon bo'lib xizmat qiladi. Masalan, Sherboboning donishmandona fikrlari Navoiy uchun ruhiy ustozga aylangan bo'lsa, Ma'rifatbekning fidoyiligi, sadoqati — asardagi ma'rifatparvarlik g'oyasining ramzi sifatida qabul qilinadi. Hasanalarining ikkiyuzlamachiligi esa saroydagi nosog'lom muhit, rasmiyatchilik, ko'r-ko'rona tobe'lik ruhini ochib beradi. Bu obrazlar roman hayotiyligini oshiradi.

Munozarani chuqurlashtirish uchun yana bir savolni ko'ndalang qo'yish lozim: uydirma obrazlar tarixiy roman kontekstida tarixiy haqiqatga zarar keltirmaydimi? Bu savol ko'p muhokama qilingan. Ammo Oybek misolida bu obrazlar tarixiy haqiqatni buzmaydi, balki uni badiiy haqiqatga aylantirishda, ruhiy boyitishda vosita bo'lib xizmat qiladi. Oybek tarixiy haqiqatni faktlar majmui emas, balki ma'naviy xotira, g'oyaviy saboq, milliy iftixor manbai sifatida talqin etadi. Bu esa uydirma obrazlarning mavjudligini asarga estetik boylik sifatida qabul qilishga asos yaratadi.

Aytish joizki, Oybek yozuvchilik mahorati shundaki, u asarni yozar ekan, na tarixga xiyonat qilgan va na adabiy talqinni sun'iylashtirgan. U o'zining kuchli tili, teran falsafasi, hayotiy detallarni tasvirlashdagi mohirligi bilan tarixni san'atga aylantirgan. Tarixiy obrazlar orqali davr ruhi, shaxslararo munosabatlar, davlat va xalq orasidagi ziddiyatlar, ma'naviy yuksalish holatlari berilgan bo'lsa, uydirma

obrazlar bu fonni boyitgan, dramatik to‘qinishlar keltirgan, qahramonning rivojini ko‘rsatgan.

Bu jihatdan qaraganda, Oybek “Navoiy” romanida tarixiy va badiiy tafakkur uyg‘unligini juda mohirlik bilan yaratgan. Bu asar faqat tarixiy voqealarning ketma-ketligi emas, balki o‘quvchini fikrlashga, his qilishga, mulohaza yuritishga, o‘zligini anglashga undaydigan estetik hodisadir. Har bir obraz — bu o‘quvchining o‘z ichki dunyosidagi timsol bilan yuzma-yuz kelishidir.

Munozaraning oxirida aytish joizki, “Navoiy” romanidagi tarixiy va uydirma obrazlarning bir-birini to‘ldiruvchi, ba’zan qarama-qarshi, ammo doimo estetik bog‘liqlikda bo‘lishi asarning hayotiyliigi, ta’sirchanligi va doimiy aktual bo‘lishining sabablaridan biridir. Bu uyg‘unlik Oybekning faqat yozuvchi emas, balki tarixni his etuvchi, o‘z xalqining ruhiy ehtiyojlarini anglay oladigan san’atkor sifatidagi salohiyatini tasdiqlaydi.

XULOSA

Oybekning “Navoiy” romani — o‘zbek tarixiy adabiyotining eng yorqin va yetuk namunalaridan biridir. Asarning bunday yuksak san’at asariga aylanishi, avvalo, muallifning tarixni chuqur anglagani, o‘z zamonining ijtimoiy-ma’naviy muhitiga teran nigoh bilan qaray olgani, eng muhimi — tarixiy haqiqat va badiiy haqiqatni uyg‘unlashtira olgan ijodkorlik mahorati bilan izohlanadi. Ushbu maqolada aynan shu ikki komponent — tarixiy va uydirma obrazlarning bir asar doirasidagi g‘oyaviy-estetik o‘zaro bog‘liqligi, ularning asardagi vazifasi, funksiyasi, dramatik va ruhiy muvozanatdagi o‘rni xolis tahlil qilindi.

Yuqorida bayon etilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, “Navoiy” romanida tarixiy obrazlar orqali Oybek o‘zbek xalqining o‘z tarixiga, ma’rifatparvarlik an’analariga, adolat va axloqqa asoslangan qadriyatlariga bo‘lgan hurmatini ifoda etgan. Navoiy, Jomiy, Husayn Boyqaro kabi tarixiy shaxslar asarda faqat faktlar orqali emas, balki chuqur ichki dunyo, ruhiy kechinmalar, qarorlar, kurashlar, tafakkur orqali gavdalangan. Bu obrazlar zamonaviy o‘quvchi uchun ham qadrli va yaqin bo‘lishiga xizmat qiladi.

Uydirma obrazlar esa romandagi tarixiy zaminni yanada hayotilashtiradi, voqelikni estetik chuqurlashtiradi, asarga ruhiy intensivlik va dramatik kuch baxsh etadi. Zebo, Sherbobo, Hamza, Ma'rifatbek, Hasanali singari uydirma obrazlar roman strukturasi ichida muhim funksional vazifa bajaradi: ular bir tomondan bosh obrazlarning shakllanishiga ta'sir qilsa, ikkinchi tomondan o'z-o'zicha ham mustaqil g'oyaviy yuklamaga ega. Aynan shu jihat romanning ko'p qatlamli badiiy tuzilishini yaratadi.

Muhimi shundaki, Oybek tarixiylik va badiiylik o'rtasida nozik muvozanatni saqlagan. U tarixiy shaxslarni ulug'lagan, lekin ularni yodgorlik darajasida muzlatib qo'ymagan. Ular nafaqat tarixiy davrni ifodalaydi, balki inson sifatida o'quvchining ko'z o'ngida tirik obrazga aylanadi. Bu esa yozuvchining asar yaratishdagi yondashuvi, badiiy didi va estetik mas'uliyatining belgisidir.

Xulosa qilish mumkinki, Oybek "Navoiy" romanida tarixiy obrazlar orqali tarixga sadoqatni, badiiy obrazlar orqali esa o'z zamoni bilan muloqotni amalga oshiradi. Bu ikki qatlam romanda bir-biridan ajralmagan, aksincha, bir-birini to'ldirgan, asarni murakkab, boy, serqatlamli estetik hodisaga aylantirgan. Bunday yondashuv tarixiy roman janrining imkoniyatlarini kengaytiradi, uni faqat o'tmish tasviri emas, balki bugun va kelajak uchun ma'naviy mezon, estetik saboq, g'oyaviy yo'nalish sifatida shakllantiradi.

Oybek obrazlar yaratishda nafaqat tarixiy dalillarga, balki xalq xotirasiga, ma'naviy qadriyatlarga, milliy ruhiyatga, shaxsiy mushohadaga tayangan. Bu obrazlar orqali u insonning ichki kechinmalarini, jamiyatdagi axloqiy muhitni, tarixiy sharoitda kishining o'zini tutishi, adolat, ezgulik, ma'rifat uchun kurashishini chuqur badiiy shaklda yoritadi.

Ushbu maqola tarixiy roman janridagi obrazlar tizimi qanday shakllanishi, tarixiylik va uydirma obrazlar qanday g'oyaviy-estetik uyg'unlikda mavjud bo'lishi mumkinligini Oybek misolida ko'rsatishga xizmat qildi. Bu kabi yondashuvlar orqali adabiyotshunoslikda tarixiy badiiyatning o'ziga xos mexanizmlarini, ijodkor dunyoqarashining asar kompozitsiyasiga ta'sirini, obrazlar orqali voqelik ifodasi va badiiy generalizatsiyaning imkoniyatlarini aniqlash mumkin bo'ladi.

Yakuniy jihatdan aytish mumkinki, “Navoiy” romani badiiy tafakkur, tarixiy xotira va ma’naviy o‘zlikni anglash yo‘lidagi noyob badiiy tajriba bo‘lib qoladi. Oybek bu asari orqali adabiyot orqali xalq ruhiyatini, tarixga munosabatni, insoniylikni, milliy o‘zlikni ifoda etish mumkinligini amalda ko‘rsatib berdi. Bu esa bugungi o‘quvchi, ayniqsa yosh avlod uchun tarixga bo‘lgan hurmatni, adabiyotga bo‘lgan ishonchni, milliy g‘ururni shakllantirishda beqiyos estetik vosita bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ойбек. *Навоий: роман*. – Тошкент: Гафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 1943. – 520 б.
2. Ниёзматов Қ. *Ўзбек адабиёти тарихи: дарслик*. – Тошкент: Ўқитувчи, 1998. – 320 б.
3. Абдуллаев Х. *Ўзбек тарихи ва адабиётида тарихий образ масаласи*. – Тошкент: Фан, 2005. – 215 б.
4. Аҳмедов А. *Ўзбек тарихи ва маданиятида Навоийнинг ўрни*. – Тошкент: Университет, 2002. – 180 б.
5. Шукуров Н. *Адабиётишуносликка кириш*. – Тошкент: Ўзбекистон, 2003. – 288 б.
6. Бертельс Е.Э. *Навоий ва унинг замонаси*. – М.: Наука, 1965. – 360 с.
7. Бартольд В.В. *Туркистон и эпоху нашествия монголов*. – М.: Наука, 1964. – 435 с.
8. Жабборов Қ. *Ўзбек тарихи ва адабиётида тарихий романлар поэтикаси*. – Тошкент: Ўзбекистон, 2006. – 244 б.
9. Хондамир. *Мақомат ал-мулук*. – Тошкент: Фан, 1994. – 312 б.
10. Ҳожиёв А. *Ўзбек адабиётида образ муаммоси*. – Тошкент: Университет, 1999. – 210 б.